

Мавзу: “Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти” фанининг предмети, мақсади, вазифаси ҳамда тадқиқот усуллари.

РЕЖА:

- 1.1. Қишлоқ хўжалигининг республика иқтисодиётидаги ўрни ва аҳамияти.
- 1.2. Аграр ислохотлар, уларнинг устувор йўналишлари.
- 1.3. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг предмети ҳамда вазифалари, уларни тадқиқ қилиш, ўрганиш усуллари.
- 1.4. «Қишлоқ хўжалик иқтисодиёти» фанининг бошқа фанлар билан боғлиқлиги.

Таянч иборалар: Ўзбекистон иқтисодиёти, Республика халқ хўжалиги: мамлакат қишлоқ хўжалиги, Республика ялпи ички маҳсулоти, қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти; эркин бозор иқтисоди, марказдан режали бошқарилган иқтисод, иқтисодий ислохот; ер, сув ислохоти; мулк ислохоти; молия, кредит, солиқ, нарх ислохотлари, мамлакатни модернизациялаш, ислохотларини чуқурлаштириш; ширкат, фермер хўжалиги;

Қишлоқ хўжалиги, мазмуни, моҳияти, халқ хўжалигида тутган ўрни, қишлоқ хўжалиги ресурслари, тармоқ тушунчаси.

1.1. Қишлоқ хўжалигининг республика иқтисодиётидаги ўрни ва аҳамияти

Ўзбекистон Марказий Осиёнинг қулай худудида жойлашган. Унинг худудида азалдан инсоният учун ниҳоятда керакли ҳисобланган турли хилдаги қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқарилди. Чунки бу худудда табиий-иқлим шароитлар этарлидир. Жумладан, Республикада йиллик самарали температура 26-30° ни ташкил этиб, қуёшли соат 3600 дан ортиқ бўлиб, бир йилда бирнеча марта ҳосил олиш имконини беради. Ўзбекистоннинг жами ер майдони 44.4 млн. гектар (2010 й.) бўлиб, шундан 48,3 фоизини турли хилдаги қишлоқ хўжалик корхоналари, ташкилотлари ҳамда деҳқон хўжаликлари фойдаланадилар: уларнинг йиғиндиси мамлакат қишлоқ хўжалигини ташкил этади. Унинг асосий мақсади тармоқда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар билан мамлакат аҳолисининг истеъмол товарларига, қайта ишлаш саноатини эса хомашёга бўлган талабларини кондиришдир. Мақсадни ҳал этиш учун:

- аҳоли бирданига яъни қайта ишланмасдан истеъмол қиладиган сифатли қишлоқ хўжалик маҳсулотларини барча талабларни қондирадиган даражада ишлаб чиқариш;

-қайта ишлаш саноати корхоналарининг қишлоқ хўжалик маҳсулотларига, яъни хом-ашёга бўлган талабини қондириши лозим.

Ҳозирги даврда Мамлакатимизда буғдойдан гектаридан ўртача 55 центнер ҳосил олингани, айрим туманларда бу кўрсаткич 60-77 центнерни ташкил этгани, ҳеч шубҳасиз, фермерларимизнинг улкан ютуғидир.

Шу билан бирга, қишлоқ хўжалигининг мева-сабзавотчилик, боғдорчилик, узумчилик ва чорвачилик каби тармоқлари ҳам жадал суръатларда ривожланди. Ўтган йили 12 миллион 592 минг тонна сабзавот ва картошка, 1 миллион 850 минг тонна полиз маҳсулотлари, 1 миллион 556 минг тонна узум, 2 миллион 731 минг тонна мева етиштирилди.

Қишлоқ хўжалиги хомашёсини чуқур қайта ишлаш, етиштирилган маҳсулотларни сақлаш инфратузилмасини ривожлантиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўтган йили қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлайдиган 230 та корхона, 77 минг 800 тонна сиғимга эга бўлган 114 та янги совутиш камераси ташкил этилди ва модернизация қилинди. Мамлакатимизда мева-сабзавотларни сақлашнинг умумий қуввати 832 минг тоннага етказилди. Бу эса, йил давомида нархларнинг мавсумий кескин ошиб кетишига йўл қўймасдан, аҳолини асосий турдаги қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан узлуксиз таъминлаш, ушбу маҳсулотларни экспорт қилишни кенгайтириш, нарх-наво барқарорлигини сақлаш имконини бермоқда.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳамон давом этаётганига қарамасдан, ҳисобот йилида ялпи ички маҳсулот 8 фоиз, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 8 фоиз, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари қарийб 7 фоиз, қурилиш-монтаж ишлари ҳажми салкам 18 фоизга ошди.

Барча турдаги қишлоқ хўжалик маҳсулотларни ишлаб чиқаришда республика иқтисодиётида банд бўлган меҳнат ресурсларининг 28 фоизга яқини қатнашган.

Лекин Республика қишлоқларида жами аҳолининг учдан икки қисми яшайди. Ишлаб чиқарилган барча турдаги маҳсулотлар 17,2 млн. гектарга яқин қишлоқ хўжалик ерларидан олинган, шундан 3609,7 минг гектари экинзор.

Мамлакат деҳқончилиги суғоришга асосланганлиги учун катта миқдордаги сув ресурсларини талаб этади. Лекин бу талаб ички сув ресурслари билан атиги 40 фоизгагина қондирилмоқда. Бундай ҳол Амударё ҳамда Сирдарё хавзаларидан катта миқдордаги сув ресурсларини жалб этишни талаб этади. Ҳозирги даврда қишлоқ хўжалигида 42-46 млрд м³ сув ресурсларидан фойдаланилмоқда. Табиатда ер ва сув ресурслари чекланган, улар такрор ишлаб чиқарилмайдиган ресурслар ҳисобланади. Шунинг учун уларнинг ҳар бир гектаридан, ҳар бир м³ дан тадбиркорлик билан фан-техника ютуқларини жорий этиб, йил давомида тўлиқ ва самарали фойдаланиш лозим.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштиришда саноат корхоналарида ишлаб чиқарилаётган кўплаб қишлоқ хўжалик техникалари, кимёвий воситалар, ёқилғи,

ёнилғи, ёғловчи материаллар ва бошқа воситалардан фойдаланилмоқда. Масалан, тармоқда 2012 йилда 76,9 мингга яқин турли хилдаги тракторлар, 21,8 мингтадан кўпроқ юк ташиш машиналари, 4,4 мингтага яқин ғалла йиғиштирадиган, бир мингтага яқин пахта терадиган камбайинлар, кўплаб бошқа техникалардан фойдаланилган. Тармоқ миқёсида ерларнинг унумдорлигини, экинларнинг эса хосилдорлигини ошириш мақсадида 392,8 минг тонна минерал ўғитлардан фойдаланилган. Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқиладиган маҳсулотларни жаҳон бозорига чиқарилиши натижасида Ўзбекистоннинг мавқеи ошиб бормоқда. Ҳозирги даврда А ва э типдаги пахта толасини ишлаб чиқариш бўйича жаҳонда Хитой, АҚШ, Ҳиндистон ва Покистон давлатларидан сўнг бешинчи ўринни, уларни экспорт қилиш бўйича эса 2-ўринни эгаллаб келмоқда. Шунинг билан биргаликда Ўзбекистон жаҳон бозорига ниҳоятда сифатли бўлган қорақўл терисини, пилласини, сабзавот, полиз ва боғдорчилик маҳсулотларини олиб чиқиб сотмоқда. Лекин Республиканинг бу борадаги салоҳиятидан тўлиқ фойдаланилаётгани йўқ. Уни ижобий ҳал этиш учун тармоқда йетиштирилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаб, жаҳон бозорига тайёр маҳсулот сифатида чиқариш мақсадга мувофиқдир. Бу борада сўнги йилларда чет эл инвестицияларини жалб этиб катта ишлар амалга оширилмоқда. Уларни келажакда жадал суръатлар билан ривожлантириш сиёсий, иқтисодий ҳамда ижтимоий жиўатдан мақсадга мувофиқдир. Ҳозирги даврда мамлакат аҳолисининг қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлаш даражаси йил сайин ортиб бормоқда. 2012 йилда республика аҳолисининг жон бошига 165 кг.га яқин ун маҳсулотлари, 121 кг пахта хом ашёси, 159 кг сабзавот маҳсулотлари, 49 кг дан кўпроқ картошка, 38 кг. гўшт, 194 кг сут ҳамда 87 донага яқин тухум ишлаб чиқарилган. Демак, мамлакатда аҳолининг унга ва ун маҳсулотларига бўлган талаби қондирилган. Бунга Давлатимиз Ғалла мустақиллиги сиёсати натижасида эришилган. Келажакда унинг сифатини яхшилашга алоҳида эътибор бериш талаб этилади. Лекин бошқа маҳсулотлар бўйича халқимизнинг медицина меъёрлари бўйича талаби тўлиқ қондирилганича йўқ. Бундай ҳол Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини янада жадал суръатлар билан ривожлантирилишини тақозо этади. Сўнги ўн йилларда бу борада муайян ишлар амалга оширилди. Жумладан, мамлакат қишлоқ хўжалигида эркин бозор иқтисоди талабларига мос иқтисодий муносабатларни шакллантириш имкониятини берадиган, ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ҳамда ижтимоий ислохотлар босқичма-босқич қатъий ишонч билан амалга оширилишини таъминлаб берадиган тадбирлар ишлаб чиқилиб, улар изчиллик билан ҳаётга жорий этилмоқда. Масалан, ер фуқароларга умурбод мерос қолдириш ҳуқуқи билан бепул берилмоқда, фермер хўжаликларига эса 30 йилдан 50 йилгача бўлган муддатга фойдаланиш учун ижарага берилмоқда. Қишлоқда мулк ислохоти натижасида хусусий мулкдорлар синфи барқарор равишда шаклланиб, ривожланмоқда. Ҳозирги даврда қишлоқ хўжалигида етиштирилаётган маҳсулотларнинг 99 фоизи нодавлат корхоналари ишлаб чиқармоқдалар.

Пахта, ғалладан ташқари бошқа турдаги маҳсулотларни етиштириб, уларни сотишда эркинлик берилди. Тадбиркорларга ишлаб чиқаришини ривожлантириш учун турли хилдаги имтиёзли кредитлар берилган. Лекин амалга оширилаётган тадбирлар ўсиб бораётган талабни тўлиқ қондира олмайди. Шунинг учун қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган барча турдаги ислохотларни эркинлаштириш, уларни янада чуқурлаштириш мақсадга мувофиқдир. Бу келажакда қишлоқ хўжалигининг юқори суръатларда ривожланишини таъминлаб, унинг аҳамиятини ошириб, республика иқтисодиётининг юксалишини таъминлайди.

1.2. Аграр ислохот, уларнинг устувор йўналишлари

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг иқтисодиётни ривожлантиришда эркин бошқарилаётган ижтимоий химояланган бозор иқтисоди қонунларига асосланиши белгилаб олинди. Бунинг учун иқтисодиётнинг барча соҳаларида эркин бозор муносабатларини шаклланишини таъминловчи ислохотларни амалга ошириш объектив зарурият ҳисобланади. Шунинг эътиборга олган ҳолда қишлоқ хўжалигида турли хилдаги ислохотлар амалга оширилмоқда. Жумладан:

- Ҳуқуқий ва меъёрий йўналишда;
- Ташкилий ва институционал йўналишда;
- Таркибий ислохотлар;
- Иқтисодий ислохотлар;
- Ижтимоий ва бошқа йўналишлардаги ислохотлар.

Мустақиллик йилларида аграр тармоқда амалга оширилаётган ислохотлар тармоқ ҳамда мамлакат иқтисодиётининг ривожланишига катта ҳисса қўшмоқда. Бу ҳақда республика Президенти И.А.Каримов Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси ва Сенатнинг қўшма мажлисидаги маърузасида қуйидаги фикрларини билдирганлар. “Авваламбор, иқтисодиётнинг барқарор ўсиши таъминланди, макроиқтисодий ва молиявий барқарорлик мустаҳкамланди... Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми ўтган йили 5,7 фоизга ошди... Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш тизими тубдан ўзгармоқда, фермерлик қишлоқда хўжалик юритишнинг энг истиқболли ва самарали шакли сифатида этакчи ўринни эгалламоқда”^{1[1][1]}, - деб яқун ясаган. Лекин, эришилган натижалар ҳозирги ўсиб бораётган талабни тўлиқ қондираолмайди. Шунинг учун ҳам аграр тармоқда амалга оширилаётган “бозор ислохотларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни янада эркинлаштириш”^{2[2][2]} асосий устувор вазифа эканлигини Президент томонидан белгиланган энг асосий устувор вазифа мамлакатни модернизация қилиш ва аҳолига муносиб турмуш шароитини яратиб беришдир.

---

^{1[1][1]} Каримов И.А. “Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқоролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. Халқ сўзи. 2010. 28-январ.

^{2[2][2]} Шу манбаа

Уни ҳал этиш мақсадида қишлоқ хўжалигини модернизация этиш натижасида тармоқни янада юқори суръатлар билан ривожлантиришни таъминлаш зарур. Бунинг учун қишлоқ хўжалигидаги хусусий тармоқни устувор даражада ўсишини таъминлашга эришиш лозим. Шунинг билан биргаликда “... кичик бизнес ва фермерликни ривожлантириш борасидаги ишларни чуқурлаштириш ва кўламини кенгайтириш”^{3[3][3]} аграр ислохотининг устувор йўналиши деб белгиланган. Уларни ижобий ҳал этилишини таъминлашга қаратилган аниқ чора-тадбирлар ҳам белгиланган. Жумладан, аввал таъкидланган Вазирлар Маҳкамасининг 607-сонли қарорида 2005-2007 йилларда “уч йил давомида рентабеллиги паст бўлган 1100 та ширкат хўжаликлари негизида фермер хўжаликларини тўғри ташкил этишга катта эътибор бериш зарур” деб таъкидланган. Бунинг учун бўлажак фермер хўжаликларининг раҳбарларини тўғри танлаш ҳамда улар талаб этган ер участкаларини белгиланган муддатларда ажратиб бериш масалаларини ошкораликда, адолатли тарзда ва қатъий танлов, тендер асосида ўтказилишини таъминлашга эришиш лозим. “Бунда маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик ва порахўрлик ҳолларига кескин барҳам бериш лозим”^{4[4][4]}- деб алоҳида таъкидлаган Республика Президенти И.А.Каримов. Фермерликни устувор суръатларда ривожлантириш учун қуйидаги масалаларга:

-давлат тузилмаларининг қишлоқда тадбиркорлик, кичик бизнес субъекти хисобланган фермерлик фаолиятига аралашувини янада чеклаш;

-фермерларни тендер асосида танловини ўтказиш, уларга ер ажратиш ишларини ошкораликда, барча қонунлар талаби асосида адолатли тарзда амалга ошириш, тендер комиссиясининг аъзолигига этук, тажрибали, билимдон, ҳалол маънавиятли раҳбар, мутахассисларни жалб этиш, унинг фаолиятини тўлиқ компьютерлаштириш;

-фермерларга узок муддатга фойдаланиш учун ажратиб берилаётган ерларнинг сифатини яхшилаб, унумдорлигини юксалишини таъминлашга қаратилган тадбирларни ўз вақтида сифатли амалга оширилишини таъминлайдиган миқдорда маблағларни давлат бюджетидан ажратиш имкониятларини яратиб бериш;

-фермер хўжаликларининг ер майдонларини самарали муқобил майдонларини белгилаш;

-айрим қишлоқ хўжалик маҳсулотларига белгиланаётган давлат буюртмасини ривожланган давлатларда қўлланилаётган ўзаро манфаатли давлат дастурлари билан алмаштириш;

-фермерлик фаолиятини молиялаштириш, кредитлаштириш ишларини соддалаштириш, шартларининг юкини юмшатиш, муддатларини ва ставкаларини ўзаро манфаатли бўлишини таъминлаш;

---

^{3[3][3]} Шу манба

^{4[4][4]} Каримов И. А. “Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этиш.” Т. Ўзбекистон. 2005-й. 84.бет.

-фермерлик фаолиятида зарур бўлган ишлаб чиқариш воситаларини эркин сотиб олиш ва ўз маҳсулотларини мустақил сотиш учун бозорларга чиқиш (нақд пулларини ўз вақтида олиш) имкониятларини кенгайтириш;

-фермерларга барча турдаги хизматларни кўрсатадиган субъектларни ташкил этиш бозор инфратузилмасини шакллантиришни, уларни моддий ресурслар ва техникалар, кадрлар билан таъминлаш билан боғлиқ бўлган жараёнларни жадаллаштириш;

-фермер хўжаликлари тўлаётган солиқ ва тўловлар мазмунини, тартибини ҳамда ставкаларини қайта кўриб чиқиш;

-фермер хўжаликларига чет эл инвестицияларини жалб этиш масалаларига кўмаклашиш ва бошқалар мақсадга мувоффиқдир.

“Биз бугун мамлакатимизни ислоҳқилиш ва янгилаш мақсадида олдимизга кўяётган ва ўз тадбиғини кутаётган энг муҳим устувор вазифалар асосан мана шулардан иборатдир”^{5[5][5]}.

Иқтисодийнинг турли босқичларида тармоқда қулай инвестицион муҳитни шакллантириш асосида, инвестицияларни кўпроқ жалб этиш, тармоқда янги самарали инновацион технологияларни ҳамда технологияларни изчиллик билан олиб кириш, улардан тўлиқ ва самарали фойдаланиш ҳам устувор йўналиш ҳисобланади.

“Яна бир устувор йўналиш – ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш”^{6[6][6]} ҳисобланади. Уни амалиётга жорий этиб 2009-йилда 840км. каллектор-дренаж тармоқлари, 250та дренаж кудуқлари, 15та мелиорация насос стансиялари ва иншоатлари қурилди, ҳамда реканструкция қилинди. Ўтган йили ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашга қаратилган лойиҳаларни амалга ошириш учун 130млрд сўм маблағ йўналтирилди. Натижада 240минг гектардан ортиқ суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланди.

Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш унинг самарадорлигини янада юксалтириш ҳамда тармоқда сервис шароитини барпо этиш учун инфратузилма тизимини ташкил этиш ва уни ривожлантириш ҳам ҳозирги даврда устувор йўналиш ҳисобланади.

Қишлоқ худудларида кўркам, шинам уй-жойларни қуриш, замонавий қишлоқларни барпо этиш ҳам устувор йўналишлардан бири ҳисобланади. Уларнинг асосий мақсади, тармоқни давр талаби даражасида самарали ривожлантириш асосида аҳоли бандлигини таъминлаш, шу тариқа одамларнинг даромадини янада ошириш ва ҳаёт сифатини юксалтиришдир.

---

^{5[5][5]} Каримов И. А. “Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этиш.” Т. Ўзбекистон. 2005-й. 91 бет.

^{6[6][6]} Каримов И.А “Асосий вазифамиз- Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш”. Халқ сўзи. 30.01.2010.й

1.3. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг предмети ҳамда вазифалари, уларни тадқиқ қилиш, ўрганиш усуллари

Қишлоқ хўжалиги ўзининг асосий мақсадига эришиши учун турли хилдаги маҳсулотларини етиштиради, ишлар ва хизматларни бажаради, улар ёрдамида талабни қондириш мақсадида тақсимланади, сотилади. Корхоналар, бирлашмалар, тармоқлар (туман, вилоят, республика) миқёсида кечаётган бу жараёнлар эркин бозор муносабатлари асосида амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир. Уларни назарий ва амалий жиҳатдан талаб даражасида ҳал этиш учун республикада туб ислоҳотларни амалга ошириш зарур. Улар бозор иқтисодиёти муносабатларининг ҳуқуқий, меъёрий, услубий ҳамда амалий асосларини яратиш беришлари лозим.

Маъмурий-бўйруқбозликка асосланган, марказдан режали бошқарилган иқтисодиётдан эркин бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш шароитида давлат устуворлигида қишлоқ хўжалигида талабга жавоб берадиган, самарали ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ва ижтимоий муносабатлар тизими яратилмоқда: мулкчиликнинг турли шакллари барпо этилмоқда, натижада эркин мулкий муносабат вужудга келмоқда, тадбиркорликнинг ҳар хил турларини яратиш, уларни ривожлантириш йўлидан борилмоқда, ер-сув ислоҳотлари амалга оширилмоқда; тармоқнинг чекланган ишлаб чиқариш ресурслари (ер-сув, капитал, тадбиркорлик қобилияти)дан самарали фойдаланиш, ишлаб чиқарилган маҳсулотларни сотиш, даромад, фойда ва уларнинг тақсимланиши, янги техникаларни, самарали технологияларни жорий этиш, инвестицияларни жалб этиш, улардан самарали фойдаланиш, тармоқ ишлаб чиқаришини мақсадга мувофиқ жойлаштириш, ихтисослаштириш ҳамда агросаноат интеграциясини халқаро муносабатлар асосида ташкил этиш ва ривожлантириш билан боғлиқ бўлган иқтисодий муносабатлар тизими яратилиб, улар такомиллаштирилмоқда, ривожлантирилмоқда.

Тармоқдаги барча муносабатлар пул товар муносабатларига асосланади. Улар бозор субъектларининг, яъни тамонларнинг ўзаро манфаатли келишуви асосида амалга оширилади. Бу келишувлар ёзма ҳамда оғзаки шаклда содир бўлиши мумкин. Ёзма келишувлар тамонлар ўртасида шартномалар тузиш натижасида амалга оширилади.

Юқорида таъкидланган иқтисодий муносабатлар тизимини яратишда халқимиз ҳамда қишлоқ хўжалигининг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олган ҳолда табиий, ижтимоий, иқтисодий қонунлар, иқтисодий категориялар талабларидан оқилона фойдаланиш талаб этилади. Юқоридагиларга асосланиб, қишлоқ хўжалигининг барқарор иқтисодий асосини, такрор ишлаб чиқариш жараёни ривожлантирилишини таъминлайдиган иқтисодий муносабатлар тизимини яратиш ва уларни ҳаётга жорий этиш масалаларини, йўллариини ўргатиш «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг ҳам предмети, ҳам мақсади ҳисобланади. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг предмети (мақсади)ни

ҳал этиш учун қуйидаги асосий вазифалар эчимининг назарий, услубий асосларини ўргатиш лозим:

- қишлоқ хўжалигининг босқичма-босқич ривожланишини, унинг республика иқтисодиётидаги ўрни, аҳамияти ҳамда ўзгариш қонуниятларини аниқлашни;
- қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг қай даражада ихтисослашганлигини, жойлашганлигини ҳамда ички ва ташқи интеграциялашганлигини;
- тармоққа давлат раҳбарлигини, амалга оширилаётган аграр-иқтисодий ислохотларнинг мазмуни ва моҳияти ҳолатини, уларни ривожлантириш, такомиллаштириш йўллари, масалаларини кўрсатиб беришни;
- қишлоқ хўжалигида фаолият кўрсатаётган тадбиркорлик турлари, уларнинг фаолиятига баҳо бериш ва такомиллаштириш йўллари белгилашни;
- тармоқнинг чекланган ер-сув, меҳнат ресурслари, инвестициялар ва улардан тадбиркорлик билан самарали фойдаланиш даражасига иқтисодий баҳо бериш тартибини ўрганиш, уларни такомиллаштириш ва ривожлантириш йўллари асослаб беришни;
- тармоқда мулкчилик шакллари барпо этилишини ва уларга асосланган тадбиркорлик турлари ва уларнинг фаолиятига иқтисодий баҳо беришни;
- тармоққа инновацион техника ва технологияларни, ҳамда инвестицияларни жалб этишни, улардан самарали фойдаланиш йўллари асосланган ҳолда кўрсатиб беришни;
- қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган доимий ва ўзгарувчан, ўртача харажатларни, уларнинг таркиби ва камайтириш йўллари, йетиштирилган маҳсулотнинг ҳажмини, сифатини, самарали тақсимланишини ҳамда пул тушуми оқимларини тўғри шаклланишини аниқлашни;
- тармоқда иқтисодий муносабатларни амалга оширишда фойдаланилаётган баҳоларнинг тизимини, таркибини, мазмуни, даромад ва фойдани аниқлаш, уларни оқилона тақсимлаш йўллари кўрсатиб беришни ва бошқа масалаларини ўргатиш зарур.

Уларни ҳал этишда агротехнология ҳамда бошқа иқтисодий фанларга асосланиш мақсадга мувофиқдир.

«Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фани ўзининг мақсад ва асосий вазифаларини ҳал этишда барча иқтисодий муносабатларни диалектик материализм таълимотларига асосланиб, эмпирик ҳолда тадқиқ этади. Амалга оширилаётган иқтисодий воқеаларни индуктив ҳамда дедуктив усулларга асосан ўрганиб, иқтисодий мушоҳада қилиш ҳамда «анализ», «синтез» усуллари кенг қўламда фойдаланилади. Жумладан, қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти билан шуғулланувчи иқтисодчилар иқтисодий муаммоларни ҳал этилишини таъминлайдиган сиёсатнинг иқтисодий принципларини, механизмларини илмий жиҳатдан асослаган ҳолда шакллантириб боришлари лозим. Бунинг учун даставвал

хар бир муаммога тааллуқли бўлган илмий, услубий, статистик маълумотларни, мисолларни тўплаб, уларни турли усуллар ёрдамида таҳлил қилишлари, шу асосда хар бир иқтисодий принципга, механизмга таъсир этувчи омилларни реал хўжалиқлар, тармоқлар миқёсида аниқлашлари керак.

Хар қандай иқтисодий принцип ва механизмнинг амал қилишини аниқлашда даставвал назарий ғояларга, сўнгра уларнинг амал қилишига асосланилади. Бу жараён муаммони тадқиқ этишнинг дедуктив усули деб номланган. Юқоридаги масалани тадқиқ этишда, ўрганишда даставвал маълумотлар, воқеалар, фактлар ўрганилиб ғоялар шаклланади. Назарий ғояларни яратиш жараёни эса индуктив тадқиқ этиш усули деб номланган. Демак, қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган хар қандай иқтисодий муаммони аввал унинг назариясидан, яъни ғоясидан амал қилишига қараб ўрганиш ёки бу муаммонинг амалиётга жорий этилишидан, яъни амалиётдаги ҳолатига асосланган ҳолда ғоя ёки назариясини яратишга қараб тадқиқот олиб бориш мумкин. Иккала ҳолатда ҳам иқтисодий принципларнинг, механизмларнинг, муаммоларнинг эчими самарали аниқланиши керак. Иқтисодчилар ўз ғояларига, тахминларига, айрим воқеаларга, маълумотларга асосланган ҳолда яратган ёки шакллантирган ғояларини, тахминларини гипотеза, яъни асосланмаган ғоя, деб аташади. Илмий ёки амалий гипотезалар индуктив ва дедуктив тадқиқот усуллари ёрдамида шакллантирилиши мумкин. Юқорида таъкидланган тадқиқ қилиш, ўрганиш усулларини қўлланган ҳолда яратилган, шакллантирилган принциплар, механизмлардан фойдаланиб, у ёки бу муаммони ҳал этишнинг иқтисодий, сиёсати стратегияси белгиланади. Яратилган иқтисодий сиёсатни жорий этиш механизмлари ва уларни амалга ошириш усулларини иқтисодчилар мукамал ўрганишлари лозим. Масалан, республика қишлоқ хўжалигида мулкнинг турли шакллари бартўра этиш ғояси бозор иқтисодиёти ривожланган давлатлардаги назарий ғояларга ва уларнинг амалиётда ҳал этилишига асосланган. Муаммони тармоқда ҳал этишда республика қишлоқ хўжалиги амалиётидаги ҳолатлар, мисоллар, маълумотлар асос қилиб олиниб, бу жараён тобора ривожлантирилмоқда ва чуқурлаштирилмоқда.

Демак, иқтисодчи мутахассислар қишлоқ хўжалигида эркин бозор муносабатларини шакллантириш ғояларини яратиб, уларни амалиётга татбиқ этиш механизмларини мукамал билишлари зарур. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг мақсад ва вазифаларини тадқиқ қилишда иқтисодий-математик усуллар тизимидан, электрон-ҳисоблаш машиналаридан, компьютер техникалардан кенг қўламда фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Фанининг мақсад ва вазифаларини ҳал этиш масалалари статистик, гуруҳлаш, норматив ҳамда хўжалиқ маълумотларига асосланиб, юқоридаги усуллар ёрдамида тадқиқ этилади.

«Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фани тармоқда амалга оширилаётган ташкилий, иқтисодий, ижтимоий муносабатлар мажмуасининг назарий асосларини, йўналишларини, самарадорлигини мавжуд тадқиқот усуллари ёрдамида ўргатиш орқали талабаларда тармоқ иқтисодиёти бўйича иқтисодий мушоҳада қилиш, уни ривожлантиришга оид муаммоларни қўйиш, ҳал этиш, самарадорлигини ошириш,

Йўналишларини белгилаб бериш қобилиятини шакллантириб, бозор иқтисоди талабларига жавоб бера оладиган аграр-иқтисодчилар тайёрлашга кўмаклашади.

1.4. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг бошқа фанлар билан боғлиқлиги

Фаннинг предметини (мақсадини), вазифаларини ўрганишда «Иқтисодиёт назарияси», «Макроиқтисодиёт», «Микроиқтисодиёт», «Дехқончилик асослари», «Чорвачилик асослари», «Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини бошқариш», «Меҳнатни ташкил этиш, нормалаштириш», «Статистика назарияси», «Иқтисодий кибернетика» каби фанлардан олинган назарий ва амалий билимларга асосланиш мақсадга мувофиқдир. Масалан, макроиқтисод, яъни республика иқтисодини ўрганмасдан, билмасдан қишлоқ хўжалиги иқтисодиётини, унда амалга оширилаётган иқтисодий ўзгаришлар, уларнинг аҳамиятини баҳолаб бўлмайди. Иқтисодий қонунлар, категорияларнинг мазмунини, ҳаракат қилишини ўзлаштирмасдан қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий муносабатлар тизимини тўғри ва самарали амалга ошириш, меҳнатни тежаш ва унинг унумдорлиги ривожлантирилишини белгилай олиш гумон. «Микроиқтисодиёт» фанидан талаб ва таклиф қонунларини ўрганмасдан қишлоқ хўжалигида қаерларда, қандай маҳсулотларни қанча миқдорда етиштириш зарурлигини тўғри белгилаш ҳақида гап бўлиши ҳам мумкин эмас.

Ўзгарувчан, доимий ҳамда ўртача харажатлар мазмунини, миқдорини, таркибини яхши билгандагина қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш учун сарфланадиган харажатларни, маҳсулот таннархини ва уларни тежаш йўлларини осон ўзлаштириб олиш мумкин.

Ишлаб чиқариш воситаларини қаердан, қандай қилиб сотиб олиш ҳамда йетиштирилган маҳсулотларни қачон, қимга, қандай тартибда сотиш ва бу жараёнларни бошқариш масалаларини «Менежмент ва маркетинг» фанидан олган билимлар ёрдамида самарали эчиш мумкин. Демак, талабалар ўзаро узвий боғланган барча фанлар мазмунини яхши ўрганишлари лозим экан.

Қисқача хулосалар

Ҳозирги даврда, Ўзбекистон иқтисодиётида қишлоқ хўжалигининг ўрни, ҳиссаси улкан. У аҳолини озиқ-овқат, қайта ишлаш саноати корхоналарини эса ҳам ашё билан таъминлашдек муҳим вазифани бажармоқда. Келажакда мамлакат иқтисодиётини юксалтириш учун қишлоқ хўжалигини ривожлантириш объектив зарурит ҳисобланади. Бу муаммони самарали ҳал этиш механизмларини, йўлларини аниқлаб олиш зарур. Улар эса «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанида батафсил ёритилади. Чунки бу фан тармоқнинг барқарор иқтисодий негизини яратиш асосида уни ривожлантиришни таъминлай олиш қобилиятига эга бўлган иқтисодий муносабатлар тизимини илмий асосланган ҳолда яратиш ва уларни

изчиллик билан босқичма-босқич ҳаётга жорий этиш усулларини, йўлларини тарғиб этади.

Иқтисодий муносабатлар тизимини мукамал ўзлаштириш учун назарий ҳамда амалий жиҳатдан асосланган тадқиқот усулларидан оқилона фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Қишлоқ хўжалиги ривожланишини ҳамда самарадорлиги юксалишини таъминловчи иқтисодий муносабатлар амалиётга татбиқ этилишини ҳал қилувчи механизмлар, усуллар ва йўлларни чуқур ўзлаштириш учун иқтисодий, ташкилий ҳамда айрим технологик фанларни билиш лозим.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистон қандай ҳудудда жойлашган?
2. Қишлоқ хўжалигини Ўзбекистон иқтисодиётидаги ўрнини қайси омиллар билан исботлайсиз?
3. Республика аҳоли жон бошига ишлаб чиқарилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари миқдори маълум муддатда қанчани ташкил этган ва уларни қандай аниқлаш мумкин?
4. Нима учун қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни амалга ошириш зарур?
5. Аграр иқтисодий ислохотлар тизимида қайси ислохотлар киради?
6. Қишлоқ хўжалигидаги ер ислохотининг мазмуни қандай?
7. Мулк ислохоти қандай амалга оширилмоқда?
8. Молия, кредит, солиқ ва баҳо ислохотлари қандай амалга оширилган?
9. Аграр иқтисодий ислохотларнинг натижаси нималарда намоён бўлмоқда?
10. Қишлоқ хўжалиги ҳамда «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг предмети, мақсади нималардан иборат?
11. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанининг мақсадини ифодаловчи асосий вазибалар нималардан иборат?
12. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фанида қандай асосий усуллардан фойдаланилади?
13. «Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти» фани агротехнологик ҳамда бошқа иқтисодий фанлар билан боғлиқлигини баён этинг.